

Мирослава М. Чех, Оксана Б. Василиця, Віра Т. Польовська ІМПОРТОЗАМІЩЕННЯ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНУ

У статті проаналізовано доцільність та можливість реалізації процесу імпортозаміщення у вітчизняній економіці, зокрема, шляхом залучення прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Досліджено ефективність використання ПІІ методом DEA-аналізу. Розроблено рекомендації щодо оптимізації залучення іноземного капіталу для впровадження стратегії імпортозаміщення.

Ключові слова: імпортозаміщення; прямі іноземні інвестиції (ПІІ); високотехнологічні галузі; DEA-аналіз.

Рис. 5. Лут. 25.

Мирослава М. Чех, Оксана Б. Василиця, Віра Т. Полевская ИМПОРТОЗАМЕЩЕНИЕ И ПРИВЛЕЧЕНИЕ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В УКРАИНУ

В статье проанализированы целесообразность и возможность реализации стратегии импортозамещения в отечественной экономике, в частности, путем привлечения прямых иностранных инвестиций (ПИИ). Методом DEA-анализа исследована эффективность использования ПИИ. Разработаны рекомендации относительно оптимизации привлечения иностранного капитала для реализации стратегии импортозамещения.

Ключевые слова: импортозамещение; прямые иностранные инвестиции (ПИИ); высокотехнологические отрасли; DEA-анализ.

Myroslava M. Chekh¹, Oksana B. Vasylytsya², Vira T. Polovska³ IMPORT SUBSTITUTION AND FOREIGN DIRECT INVESTMENT PROMOTION IN UKRAINE

The article investigates the feasibility and the opportunities for import substitution strategy implementation while promoting foreign direct investment (FDI) within domestic economy. The efficiency of FDI is considered by means of DEA-analysis method. Recommendations on FDI promotion optimization for implementation of import substitution strategy are developed.

Keywords: import substitution; foreign direct investment (FDI); high-tech industries; DEA-analysis.

Постановка проблеми. Володіючи потужним інтелектуальним, технологічним і кадровим потенціалом та можливістю створення конкурентоспроможного промислового комплексу, на сучасному етапі Україна зіштовхнулася з безпрецедентною соціально-економічною кризою. Поточна макроекономічна ситуація в країні, військові дії на сході України та нечіткість й непродуманість дій влади в реалізації економічних реформ наносять непоправної шкоди промисловості України. Найбільшою загрозою для нашої держави є деіндустріалізація, підсумком якої може стати повне руйнування промисловості, падіння економіки до рівня сировинної, що неминуче потягне за собою зuboжіння населення.

Криза системи державного управління та тенденції до деіндустріалізації економіки завдають нищівного удару по українському науковому та проми-

¹ Lviv Academy of Commerce, Ukraine.

² Lviv Academy of Commerce, Ukraine.

³ Lviv State University of Physical Culture, Ukraine.

словому потенціалу (за I-ий квартал 2015 р. промислове виробництво скоротилося на 21,7% порівняно із відповідним періодом 2014 р., спад спостерігається у всіх ключових виробництвах: виробництво коксу та нафтопереробна промисловість – 55,4%; машинобудування – 26,7%; металургійне виробництво – 23,1%; хімічна – 22,9%, виробництво автотранспортних засобів скоротилось на 93,5% (!) порівняно з аналогічним періодом 2014 р.) [7].

Найбільш реалістичні перспективи вітчизняної економіки значною мірою пов'язані з розвитком внутрішнього ринку, що може бути реалізовано за рахунок посилення орієнтації вітчизняних підприємств на задоволення потреб внутрішнього ринку та розвитку виробництва імпортозаміщуючих товарів.

Аналіз досліджень і публікацій. Як показує аналіз праць зарубіжних вчених, політика імпортозаміщення часто асоціюється із структурними реформами у Латинській Америці у 1950–1980 рр., що відображено у працях таких відомих вчених, як Р. Пребіш [24], Ц. Фурдато [22], та Південно-Східної Азії, якій присвячені дослідження Г. Бартона [20], Д. Дарджіна [21], Л. Кляйн [10]. Особливості реалізації даної стратегії через призму залучення прямих іноземних інвестицій досліджено у працях В. Баласурбаман'яма [19] та К. Олофсодоттера [23].

Дослідження окремих аспектів імпортозаміщення та залучення ПП в Україні відображені у працях Т. Васильціва [8], Я. Жаліла [9; 15], В. Гацька [9], А. Мазаракі [11], Т. Мельника [11], Т. Остапенко [12], К. Пазізіної [13], Т. Панфілової [14], І. Сторонянської [25], О. Чорної [17], В. Шевчука [18].

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Зважаючи на кризову ситуацію та значну залежність від зовнішніх і внутрішніх стохастичних збурень, проблематика реалізації імпортозаміщення шляхом залучення ПП потребує постійного перегляду та диференціації підходів до дослідження.

Метою дослідження є аналіз можливості застосування політики імпортозаміщення за допомогою залучення прямих іноземних інвестицій в умовах сучасної економічної кризи в Україні.

Основні результати дослідження. Виклад абсолютних та відносних показників зовнішньої торгівлі країни в останні роки свідчить про дуже високий рівень як імпортової, так і експортної залежності економіки України⁴). На рис. 1 представлено динаміку експортних та імпортованих квот, а також коефіцієнт покриття імпорту за період 2005–2014 років.

Аналізований період характеризується волатильністю показників експортної та імпортованої частки у ВВП України. Частка експорту у ВВП коливається на рівні 40–50%, а у 2005, 2010–2012 рр. вона перевищила своє критичне значення. Дослідження показника відношення обсягів імпорту до ВВП вказує на вищий рівень критичності та волатильності даного показника (40–60% за аналізований період). Загалом, динаміка коефіцієнту покриття імпорту за період 2005–2014 рр. свідчить про те, що доходи від експорту не покривають витрат на імпорт. Зі зниженням частки експорту та імпорту у ВВП

⁴ Відповідно до методології Національного інституту проблем міжнародної безпеки, залежність країни від експорту/імпорту оцінюється на основі відношення даного показника до ВВП; критичним вважається перевищення даним показником 50% від рівня ВВП.

даний показник демонструє тенденцію до зростання й за попередніми підрахунками (перше півріччя) у 2015 р. демонструватиме позитивний результат (1,07), що характеризується профіцитом зовнішньої торгівлі на рівні 1,247 млрд дол. США. Проте, такі тенденції не є наслідком поживлення економічної активності, а радше ознакою падіння як експорту, так й імпорту (за 6 місяців 2015 р. Україна експортувала на 22,5 млрд дол. США, що менше на 33,63% (або на 11,4 млрд дол. США) першого півріччя 2014 р.; імпорт же за 6 місяців 2015 р. склав 19,6 млрд дол. США, що на 37,18% менше (або 11,6 млрд дол. США) порівняно з першим півріччям минулого року) [16].

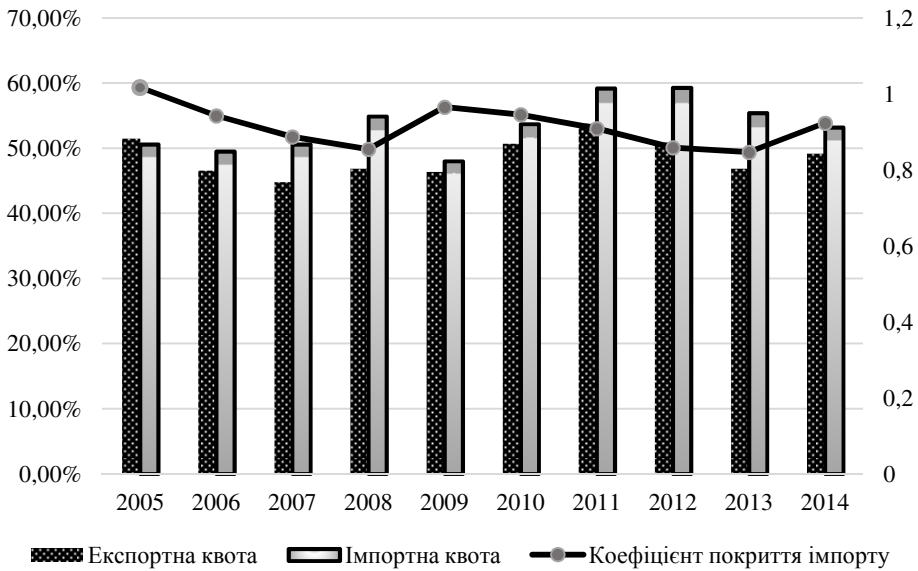

Рис. 1. Динаміка частки експорту та імпорту у ВВП (%) та коефіцієнт покриття імпорту експортом України у 2005–2014 рр., розраховано за [16]

Достатньо промовистим є аналіз промисловості та рівня імпортозалежності України за досліджуваний період (рис. 2). Загальний рівень імпортозалежності промисловості протягом 2005–2015 рр. коливається в межах 35–40% і має тенденцію до зростання. Особливо критичним виглядає 2014 р., коли на фоні різкого падіння промислового виробництва спостерігалось зростання рівня імпортозалежності на 4 п.п. за рік (хоча сам показник реального імпорту скоротився на 28%), що спровоковано втратою промислового потенціалу регіону АТО та АРК на фоні різких курсових коливань та стрімкого зростання вартості енергоносіїв. Досить суперечливою виглядає попередня оцінка першого півріччя 2015 р., що характеризується падінням обох показників. Падіння промислового виробництва є очікуваним з огляду на ситуацію, що складалася в країні, а зниження імпорту пов'язують із низьким споживчим та інвестиційним попитом, введенням додаткового імпортного мита, зменшення «сірого» імпорту внаслідок зниження купівельної спроможності населення. На фоні стабілізації виробництва окремих внутрішньоорієнтованих галузей промисловості (зокрема, текстильної та деяких видів харчової промисловості)

прискорення падіння імпорту може свідчити й про початок процесів імпортозаміщення.

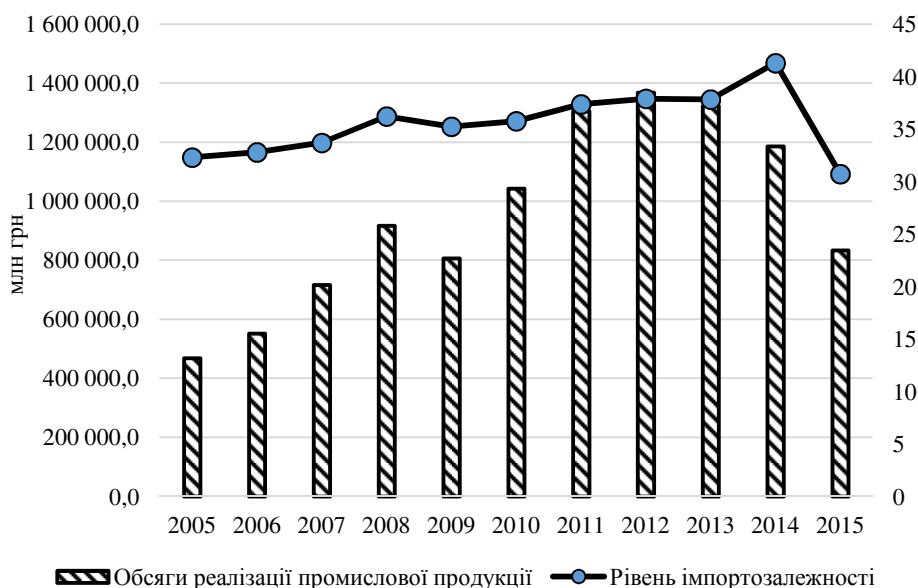

Рис. 2. Обсяги реалізації промислової продукції в Україні та рівень імпортозалежності за 2005–2015 рр., розраховано за [16]

Слід зазначити, що виробництво імпортозамінної продукції має відбуватися паралельно з розвитком експортоорієнтованих галузей, що передбачає одержання довго- та короткострокових ефектів для розвитку національної економіки. Мотивація ж виробників, що включаються до імпортозаміщуючих галузей, визначається існуванням внутрішнього попиту на певну імпорتنу продукцію. Відповідно до концептуальних засад, імпортозаміщуючі галузі мають перерости у експортоорієнтовані з інтенсивним вивезенням замінників імпорту за межі країни [12, 14]. Таким чином процес імпортозаміщення передбачає 4 послідовні етапи (рис. 3).

В Україні впровадження класичної моделі заміщення імпорту, що ґрунтується лише на власних ресурсах і технологіях, у найближчій перспективі пов'язане з великими труднощами через втрату конкурентних позицій багатьма видами економічної діяльності. Альтернативною моделлю імпортозаміщення може бути імпортозаміщуюча індустріалізація, що базується на активному залученні міжнародних компанії та прямих іноземні інвестиції (ПІІ) транснаціональних корпорацій. Оскільки, залучення ПІІ є вирішальним у реалізації моделі індустріального імпортозаміщення, важливим є формування позитивного інвестиційного іміджу країни. До цього часу в міжнародному форматі Україна все ще залишається мало привабливою для потенційних інвесторів, а ПІІ характеризуються слабкою капіталізацією. Основними перешкодами залученню ПІІ, життєво необхідних для модернізації економіки з огляду на обмеженість власних фінансових ресурсів, на думку А. Мазаракі, зали-

шаються неефективне державне управління, невизначеність щодо виконання договорів та корупція [11]. А за поточної ситуації ускладнюється проведенням військових дій на Сході, відкладенням глибинних реформ, неконтрольованою девальвацією тощо [7].

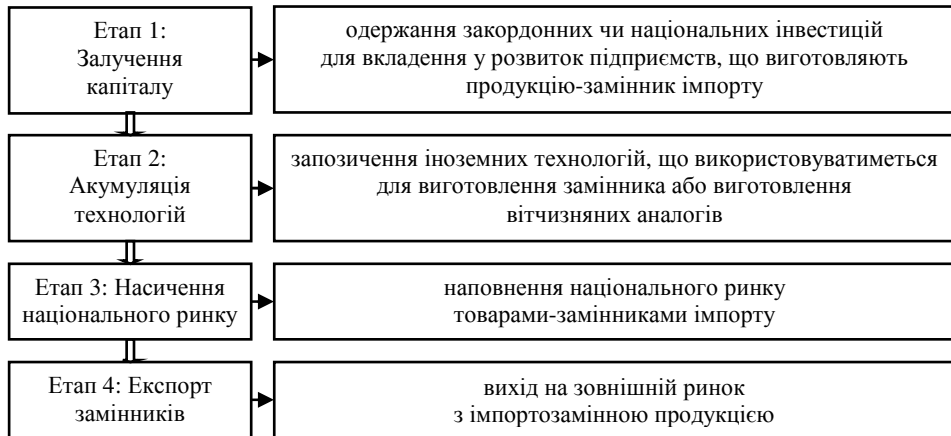

Рис. 3. Етапи процесу імпортозаміщення, складено за [17]

Залучення ПІІ до проведення політики імпортозаміщення не завжди буде мати значний ефект для економічного розвитку країни. Так, В. Баласурбама-н'ям [19, 98], вивчаючи вплив ПІІ на економічне зростання у країнах, що розвиваються, виявив позитивний вплив, але лише для експортноорієнтованих країн. Для країн, що застосовують політику імпортозаміщення, такий вплив був слабший. Проте залучення ПІІ не лише для імпортозаміщення, а й для стимулювання економічного розвитку буде позитивним завдяки трансферу технологій. Цей ефект є сильнішим в тих країнах, де є вищий рівень інституційної забезпеченості, що вимірюється захистом прав власності та бюрократичною ефективністю [23, 540].

З метою виявлення ефективності використання ПІІ в процесі проведення імпортозаміщення було використано метод огортаючих даних (DEA-аналіз). Модель орієнтована на вихід, тобто на максимізацію результату. Для аналізу використано річні дані, окрім 2015 р., де застосовувалися дані за перше півріччя. Обсяги ПІІ розглядалися як вхідні фактори, вихідним фактором став індекс імпортозалежності. Якщо коефіцієнт перевищує 1, то існує потенціал для покращення кінцевого результату за заданих обсягів вхідних факторів.

Як видно з рис. 4, найбільш ефективно обсяг ПІІ у проведенні політики імпортозаміщення використовувався у 2014 р.⁵, що можна пояснити не стільки політикою уряду А. Яценюка, скільки падінням купівельної спроможності населення та зниженням індексу випуску промислової продукції, що зумовило падіння імпорту товарів та послуг. У 2013 р. індекс імпортозалежності міг бути меншим на 28%. Однак початок військової агресії на сході країни та невиваженість промислової політики уряду не сприяли цьому зниженню.

⁵ Тобто за даного обсягу надходження ПІІ індекс імпортозалежності є мінімально можливим. Для подальшого зниження цього індексу необхідне збільшення обсягу ПІІ.

Загалом, можна стверджувати, що потенціал ППІ в Україні для реалізації процесу заміщення імпорту використовується не повною мірою, що відповідно знижує загальну ефективність їх використання. З огляду на це, доцільно проаналізувати галузеву структуру спрямування ППІ.

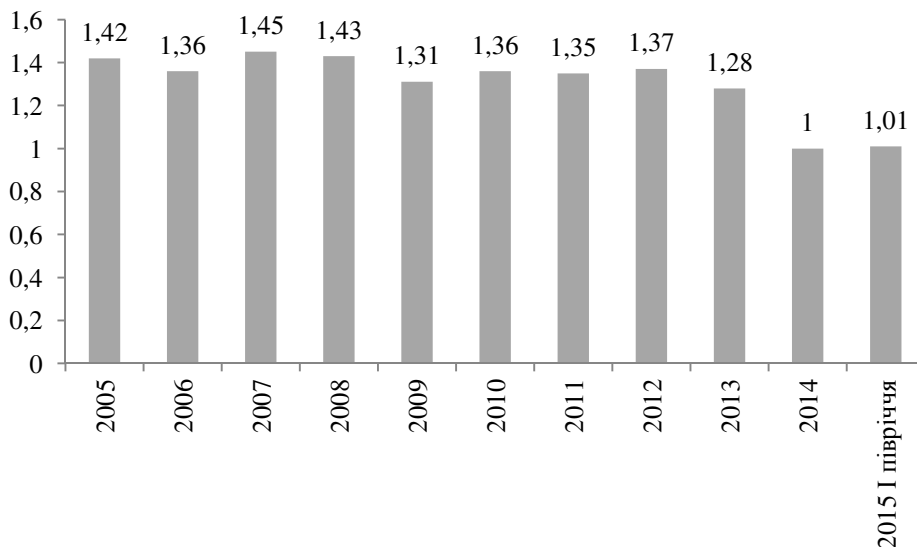

Рис. 4. Ефективність використання притоку ППІ для зменшення імпортозалежності економіки України (1 – максимальна ефективність), розраховано за [16]

Галузева структура залучення інвестицій відіграє вагомую роль для економічного розвитку країни-реципієнта ППІ (рис. 5). Аналіз структури ППІ в Україну демонструє їх зосередженість у галузях з високою оборотністю коштів та високою дохідністю (фінансова діяльність, торгівля, операції з нерухомістю) та низькотехнологічних й енергоємних галузях (виробництво металевих виробів, продуктів харчування). Згадані галузі не є пріоритетними для розвитку економіки України⁶, не здійснюють вагомого впливу на експортний потенціал країни, не підвищують конкурентоспроможність на світовому ринку і не посилюють економічну безпеку. ППІ на сьогодні не виконують роль рушія технологічного розвитку в реальному секторі та не є базисом для імпортозаміщення, відсутня зацікавленість інвесторів у підприємствах інноваційного спрямування. Відтак, саме державі слід створити умови для надходження інвестицій у пріоритетні галузі.

Слушним є розпорядження Кабінету міністрів України про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки, у які варто залучати іноземні інвестиції. До переліку увійшли агропромисловий (АПК), житлово-комунальний,

⁶ Згідно з посланням президента України у 2012 р., необхідним є розробка моделі взаємин з іноземним інвестором задля максимального спрямування фінансових ресурсів у виробничу сферу [3, 6]. У 2015 р. акцент зробили на національній концепції реіндустріалізації на основі інновацій, що передбачає підвищення ролі інформаційно-комунікаційних технологій, збільшення частки наукоємних галузей у структурі виробництва та експорту [4, 229].

машинобудівний комплекси, транспортна інфраструктура, курортно-рекреаційна сфера та туризм, переробна промисловість. Згідно з цим документом акцент на імпортозаміщенні повинен бути на сфері АПК, машинобудівному комплексі та переробній промисловості (у частині металургійного виробництва) [6].

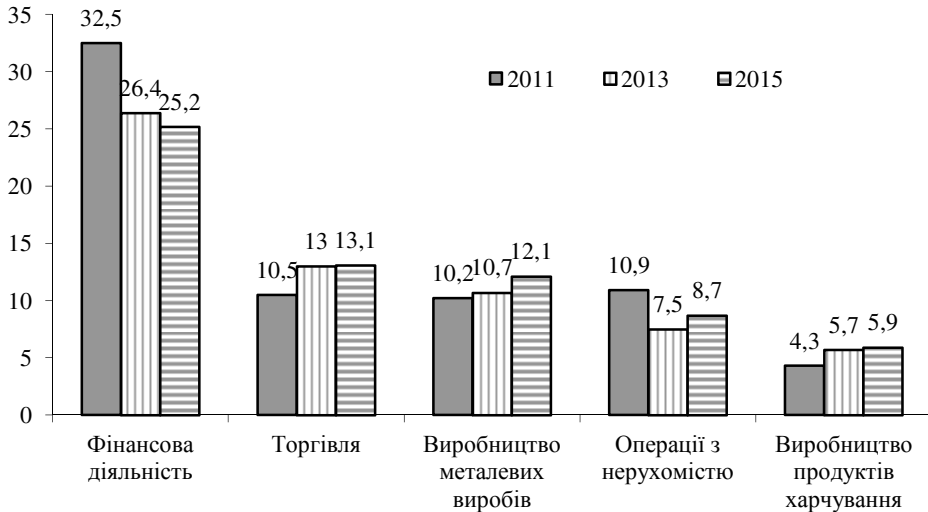

Рис. 5. Галузі-реципієнти основного потоку ПІІ, складено за [16]

Отже, першочерговими галузями-реципієнтами повинні стати не фінансовий сектор, а обробна промисловість та АПК. Для України доцільно запропонувати залучення іноземних інвестицій в автомобільну промисловість (виробництво автобусів, тролейбусів, електробусів) та авіабудування, оскільки існує власна виробнича база та можливості для імпортозаміщення. Проте імпортозаміщення у сфері транспортного машинобудування в Україні доцільно розпочинати із створення спільних підприємств з подальшою локалізацією виробництва.

Важливим виглядає залучення іноземних інвестицій в АПК. Базовість аграрного сектору, зумовлюється: по-перше, низькими доходами галузі та низькою середньомісячною заробітною платою робітників (по відношенню до середньої у національному господарстві); по-друге, невисокою схильністю до імпорту у даному сегменті; наявністю відповідного природно-ресурсного потенціалу та сировини. Однак, продовольча криза може слугувати рушійним фактором надмірного «акцентування» економічного розвитку на аграрній моделі економіки, за рахунок екстенсивного розширення виробництва та експорту аграрної продукції. Проте, зростання такого типу не може бути достатньо стійким. Світова тенденція зростання аграрних цін неминуче стане підґрунтям для пожвавлення технологічної революції в агросекторі, що вестиме до невпинного «розмивання» природних ресурсних переваг України на цьому ринку [15]. Як один із методів запобігання даному явищу може бути вихід України на світові ринки з органічними сільськогосподарськими про-

дуктами власного виробництва, проте перешкодою є відсутність нормативних стандартів щодо характеристик органічної продукції.

Окрім обробної промисловості та сільського господарства, можемо рекомендувати залучення ПП у сервісні та логістичні центри, де розміщуються потужні термінали, склади, перевантажувальні комплекси та інша транспортна інфраструктура для всесторонньої обробки значних обсягів експортно-імпортних і транзитних вантажів. Завдяки вигідному географічному розташуванню Україна активно використовує свій транзитний потенціал, однак необхідним є покращення як інфраструктури, так і організації транспортування. Доцільним видається розміщення логістичних центрів у прикордонних областях, що дозволить суттєво скоротити час доставки вантажів та посилити ефективність використання транспортного потенціалу України. Як приклад може бути використана Закарпатська область. Зараз основними країнами-відправниками вантажів через Закарпаття є Італія, Угорщина, Словаччина, Словенія, Румунія, Австрія. Серед країн-одержувачів – Румунія, Польща, Білорусь, Молдова, Німеччина [5].

До методів, якими варто залучати ПП не тільки для імпортозаміщуючої діяльності, а й для цілої економіки, можна віднести надання державної допомоги суб'єктам господарювання, що може полягати у зниженні ставок оподаткування, дотації новостворених робочих місць, дотації на навчання персоналу. Надання допомоги при інвестуванні в галузі, що є важливими для економічного розвитку країни, практикують Угорщина, Чехія, Польща, тобто країни ЦСЄ із найвищим рівнем економічного розвитку. Доцільним для України видається використання досвіду Угорщини та Чехії та встановлення мінімального розміру інвестицій для отримання державної допомоги: для зазначених галузей обробної промисловості – 1 млн євро, для стратегічних послуг та НДІДКР – 0,5 млн євро. Мінімальна тривалість інвестиційного проекту повинна становити 4–5 років, що дозволить отримати економічні та соціально значимі результати для регіону здійснення проекту. Для надання рівних прав всім інвесторам доцільним є надання державної допомоги й інвестиціям у інші сектори економічної діяльності, але при сумі інвестицій понад 12 млн євро. Подібні положення прописані у законі України «Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць» [1]. Однак обсяги інвестиційних проектів, при яких надаються пільги, залежать від розміру підприємства. На нашу думку, доцільніше надавати пільги, зважаючи на галузі (реальний сектор, сфера послуг тощо), що дозволить посилити ефективний вплив на конкурентоспроможність.

Податкові пільги можна запровадити при здійсненні інвестором проекту, що має на меті створення нових виробничих потужностей у галузях, які є пріоритетними та займаються імпортозаміщенням, нових науково-дослідних та логістичних потужностей. Також можливими видаються податкові пільги при іноземному інвестуванні у слаборозвинені регіони країни, оскільки в діючому законі України про стимулювання розвитку регіонів [2] відсутні положення про заохочення іноземного інвестування на ці території.

Ще одним можливим варіантом приваблення іноземних інвестицій з метою імпортозаміщення є відновлення функціонування СЕЗ/ВЕЗ. Однак тут є декілька дискусійних положень. Для того, щоб СЕЗ/ВЕЗ була привабливою для ефективних іноземних інвестицій, необхідна, в першу чергу, розвинена інфраструктура, починаючи від автомобільних шляхів і закінчуючи високошвидкісним Інтернетом. Орієнтація вітчизняних СЕЗ/ВЕЗ на залучення будь-яких інвестицій – без чіткого усвідомлення доцільності залучення саме технологічних компаній – є досить негативним прикладом [18]. Доцільним та ефективним буде відновлення СЕЗ/ВЕЗ в тому випадку, якщо відбуватиметься залучення технологічних експортноорієнтованих компаній на ці території або технологічних компаній, що займаються імпортозаміщенням. Розміщення технологічного виробництва дозволить посилити сприятливий ефект від пільгового оподаткування СЕЗ/ВЕЗ.

Висновки. На сучасному етапі економічне становище України, зважаючи на агресію на Донбасі, втрату п'ятої частини промислового потенціалу, волатильність та девальвацію національної грошової одиниці, є вкрай складним. Найбільш реальні перспективи відновлення вітчизняної економіки за наявних можливостей значною мірою пов'язані з активним розвитком імпортозаміщення, насамперед, через залучення ПП. Проведений аналіз підтверджує наявний потенціал для підвищення ефективності використання ПП з метою зниження імпортозалежності. Проте варто відмітити необхідність державної регуляторної політики в цьому процесі щодо сприяння надходженню інвестицій у переробну промисловість та високотехнологічні сектори економіки, що надасть можливість зупинити деіндустріалізацію та сприятиме імпортозаміщенню в промисловості.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в оцінці можливостей реалізації процесу імпортозаміщення, в т.ч. й за рахунок використання ПП, більш деталізовано у розрізі галузевої структури.

1. Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць: Закон України від 06.09.2012 № 5205-VI // zakon.rada.gov.ua.
2. Про стимулювання розвитку регіонів: Закон України від 08.09.2005 № 2850-IV // zakon.rada.gov.ua.
3. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2012 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України від 3.07.2012. – К.: НІСД, 2012. – 256 с.
4. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України від 4.06.2015. – К.: НІСД, 2015. – 684 с.
5. Про Національний план дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»: Указ Президента від 12.03.2013 № 128/2013 // www.president.gov.ua.
6. Про затвердження переліку пріоритетних галузей економіки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.08.2013 № 843-р // zakon.rada.gov.ua.
7. Антикризова програма спільних дій влади та бізнесу економіки // uspp.ua.
8. Васильців Т., Цап М. Узгальнення концептуальних положень організаційно-економічного механізму та інструментів державної структурної політики імпортозаміщення // Бізнес Інформ. – 2014. – №8. – С. 40–44.
9. Жаліло Я., Гацько В. Проблеми формування сучасних засад політики імпортозаміщення в Україні // Стратегічна панорама. – 2006. – №1. – С. 102–111.
10. Кляйн Л.Р. Південна і Східна Азія: локомотив світової економіки // Економіка і прогнозування. – 2006. – №1. – С. 33–41.

11. Мазаракі А., Мельник Т. Імпорт та перспективи імпортозаміщення в Україні // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету.— 2012.— №6.— С. 5–15.
12. Остапенко Т. Вплив експортоорієнтованих та імпортозаміщуючих галузей на зростання економіки України // Економіка, фінанси, право.— 2009.— №10.— С. 11–16.
13. Пазізіна С. Імпортозаміщення в системі забезпечення економічних інтересів України // Новий світовий економічний порядок та глобальні виклики для України: Монографія / В. Козюк, А. Крисоватий, Є. Савельєв та ін.; За наук. ред. проф. А. Крисоватого і Є. Савельєва. — Тернопіль: ТНЕУ, 2014. — С. 444–456.
14. Панфілова Т. Україна в глобальному торговельному та інвестиційному середовищі // Економіка України.— 2009.— №6.— С. 75–84.
15. Ризики світової продовольчої кризи та виклики для України / Я.А. Жаліло, О.В. Собкевич, В.М. Русан та ін. // www.niss.gov.ua.
16. Статистичні матеріали // Державний комітет статистики України // ukrstat.gov.ua.
17. Чорна О., Поджарова О., Дудар М. Політика імпортозаміщення та стимулювання інвестицій в Україні // Академічний огляд.— 2011.— №2.— С. 185–189.
18. Шевчук В., Черкас Н. Можливості ренесансу вітчизняних СЕЗ/ВЕЗ на інвестиційно-інноваційній основі в Україні // mev.lac.lviv.ua.
19. Balasubramanyam, V., Salisu, M., Sapsford, D. (1996). Foreign Direct Investment and Growth in EP and IS countries. *The Economic Journal*, 106: 92–105.
20. Burton, H. (1998). A reconsideration of import substitution. *Journal of economic literature*, 36(2): P. 903–936.
21. Dargin, J. (2011). Promoting Industrialization: Trade and Industrialization Strategies for the Global South. Working Paper. 26 p.
22. Furdato, C. (1977). Economic development of Latin America: Historical Background and Contemporary Problems. 2nd ed. Cambridge Latin American Studies. 336 p.
23. Olofsdotter, K. (1998). Foreign direct investment, country capabilities and economic growth. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 134(3): 534–547.
24. Prebisch, R. (1959). International Trade and Payments in an Era of Coexistence: Commercial Policy in the Underdeveloped Countries. *American Economic Review*, 49: 251–273.
25. Storonyanska, I., Popadynets, N. (2015). The impact of import on the development of Ukrainian domestic market. *Маркетинг і менеджмент інновацій*, 2: 201–209.

Стаття надійшла до редакції 29.10.2016.